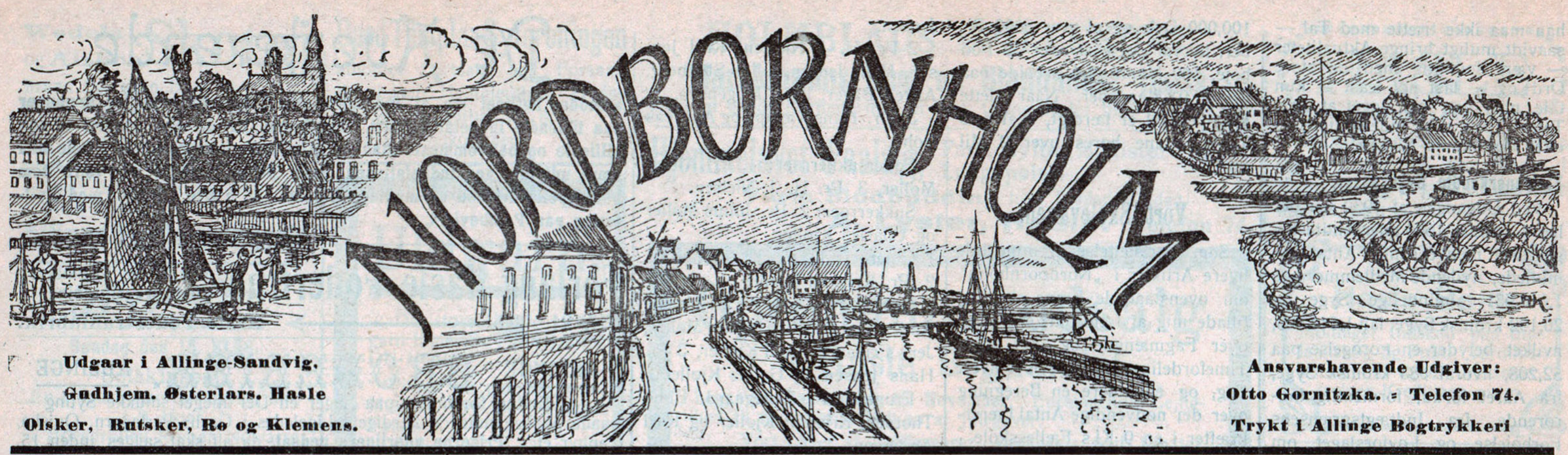

Udgaar i Allinge-Sandvig. Gudhjem. Østerlars. Hasle Olsker, Rutsker, Rø og Klemens.

Ansvarshavende Udgiver: Otto Gornitzka. = Telefon 74. Trykt i Allinge Bogtrykkeri

Nr. 224 | Alm. Annoncer 10 Øre pr. mm, efterf. Gange 8 Ø. Forretningsann. 8 - - - - 6 Ø. | **Fredag den 13. November** | Annoncer og lokalt Stof maa være indleveret senest 2 Dage før Bladet udgaar. | 1931

Barometret.

—o—

3. Pascal. — Lufthavet.

Paa Toricellis Tid levede i Frankrig en Fysiker ved Navn Blaise Pascal. Pascal havde allerede som Dreng vist usædvanlige Evner for Matematik. Hans Fader, der selv var Matematiker, mente, at det ikke vilde være gavnligt for Drengen, at han for tidligt lærte Matematik. Han gemte derfor alle sine Bøger om Matematik Da Drengen imidlertid af andre hørte om denne Videnskab, bad han saa bønligt sin Fader om dog i det mindste at fortælle ham, hvad Matematik var for noget, og Faderen svarede: „Det er den Kunst at tegne rigtige Figurer og finde deres indbyrdes Forhold Men det skal Du ikke befatte dig med." Da Faderen nogen Tid efter kom ind paa den 12-aarige Drengs Værelse, saa han imidlertid til sin store Forbavselse, at Drengen — uden nogen Vejledning og uden Bøger — selv havde lært sig en hel Del Matematik. Faderen forstod nu, at Drengen havde ganske særllge Evner, og han lod ham derfor faa Undervisning i Matematik og Fysik. Pascal gjorde saa stor Fremgang i disse Fag, at han allérede som ganske ung forbavsede selv de allerdygtigste Videnskabsmænd med alt det, han kunde.

Da Pachal hørte om Toricellis Forsøg, slog den Tanke ham, at man ligefrem maatte kunne prøve, om det virkelig var Luftens Tryk, der bar Kviksølvsøjlen oppe. Han sagde som saa, at Luften maa trykke mindre ved at Bjergs Top end ved dets Fod, da den Luft, der er mellem Foden og Toppen jo ogsaa maa udøve et Tryk. Han fik saa en af sine Venner til at prøve, om man nu virkelig kunde se nogen Forskel paa Barometret, Denne anbragte et Barometer ved Foden af et Bjerg og satte en anden til at holde Vagt ved det, medens han selv besteg Bjerget, der var omtrent 1000 Meter højt. Oppe paa Bjerget maalte han med et nyt Barometer Luftens Tryk. Bagefter viste det sig, at der var 9 Centimeters Forskel paa Barometstanden i de to Barometre. For mindre Højder gælder det, at Barometret falder omtrent 1 mm, for hver Gang man stiger 10 m til Vejrs. For større Højder bliver Beregningen mere indviklet, da Luften jo stadig vejer mindre, jo højere man kommer til Vejrs.

Efter Toricellis og Pascals Forsøg forstaar vi, at vi i Virkeligheden befinder os paa Bunden af et mægtigt Hav af Luft, der bliver tyndere og tyndere, jo højere vi kommer til Vejrs, Hvis vi vilde erstatte dette Lufthav med et Hav af Kviksølv skulde det været 76 cm. dybt for at veje det samme — hvis vi valgte Vand, skulde vi gøre det ca. 10 m. dybt. Vi kan da indse, at der paa hver eneste Kvadratcentimeter af Jordens Overflade maa hvile et Tryk, der er lige saa stor som Vægten af en 10 m høj Vandsøjle med Grundfladen 1 Kvadratcentimeter. En saadan Vandsøjle vejer imidlertid netop 1 kg., og vi forstaar altsaa, at Luften trykker med en Vægt af 1 kg. paa hver Kvadratcentimeter af Jordens Overflade. Dette betyder, at f. Eks. paa et Menneskes Overflade virker Luften med et Tryk af ca. 12000 kg. — Naar vi ikke mærker noget til dette mægtige Tryk, er Grunden den, at der overalt inde i Mennesket findes Luft, der udøver et Modtryk, der er akkurat lige saa stort.

2. Aneroidbarometret.

Det mest anvendte Barometer i vore Dage er dog ikke Kviksølvbarometret, men derimod Aneroidbarometret. Aneroidbarometret betyder Barometret uden Vædske. Det bestaar af en lufttom Metaldaase af tyndt, bølgeformet Metal. Paa Grund af Luftens Tryk vilde Bund og Laag snart klappe sammen, hvis de ikke blev holdt fra hinanden ved Hjælp af en stærk Fjeder. Til Fjederen er fastgjort en Viser, der peger hen paa en Skala. Naar Luftens Tryk forandrer sig, vil Bunden og Laaget enten nærme sig til hinanden eller fjerne sig fra hinanden, og Viseren vil da bevæge sig. For at gøre Udslagene tydeligere anbringer man gerne Viseren, saa at den ken dreje sig om en Akse. Man kan saa forbinde Fjederen og Viseren med en fin Kæde, men ofte er denne Forbindelse ret indviklet.

Et Aneroidbarometer kan vise meget nøjagtigt, naar det først er inddelt efter et Kviksølvbarometer. Det har den Fordel, at det viser ens, hvordan man saa vender og drejer det. Det er lettere at transportere, og i det hele taget lettere at have med at gøre end et Kviksølvbarometer.

J. P.

Proprietærgaarden „Hammersholm".

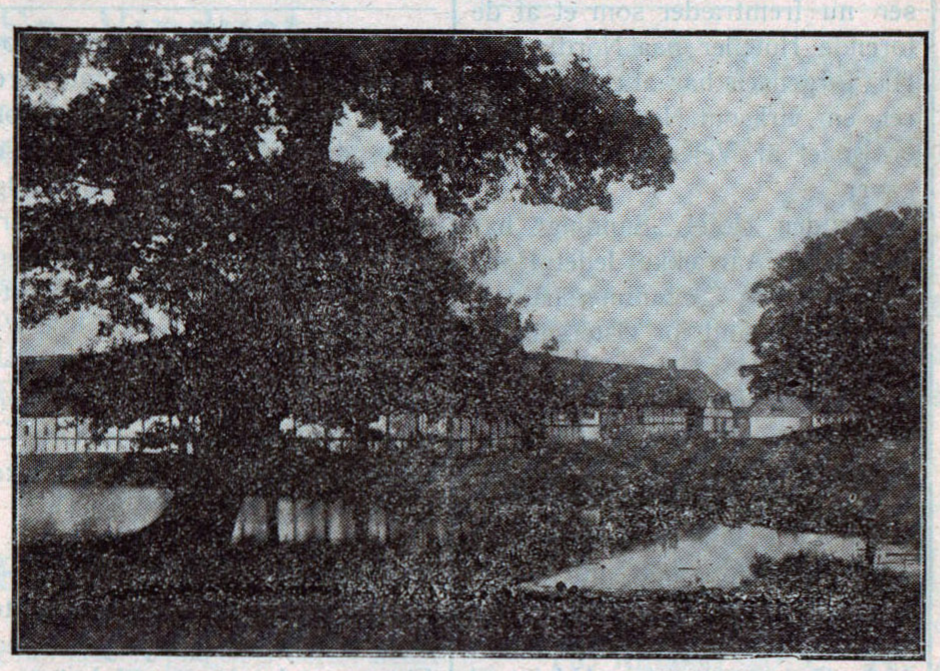

Fot. Kjøller.

[Illustration til „Hammershus Birks Historie", der i Særudgave leveres Nordbornholms Abonnenter gratis, naar de har tegnet sig for 2. Halvaar 1931. (Læs Teksten, 4. Side)

Naar man tager Livets Tilskikkelser paa Forskud.

—o—

At tage paa Forskud er noget, alle Mennesker kender til. Køber man Møbler, Klæder, Klaver eller Radio, Bil eller Trillebør paa Afbetaling, saa tager man jo paa Forskud — og det er ikke altid behageligt i den Tid, der gaar, til det hele er betalt og i Orden igen. Saadanne Forskud kan ofte være nødvendige, selv om man ved, at man betaler Tingene dyrere end, hvis man købte kontant.

Men er det til at begribe, at saa mange Mennesker tager Forskud, ogsaa paa Ærgrelser, Sorger og Bekymringer? Bagateller, som at en eller anden har sagt det eller det om een, kan bringe os ud af Ligevægt; man taler med Venner og Bekendte derom, bliver trøstet eller let ud. Saa efterhaanden viser det sig maaske, at det hele er en Misforstaaelse og at man slet ikke havde haft nogen Ærgrelse behov, hvis man straks var gaaet til rette vedkommende og havde spurgt ud om Sagen. Man ærgrer sig over noget, man syntes at læse i andres Ansigt eller at høre i deres Tonefald — hvor der maaske aldrig har været tænkt paa noget i den Retning. — Altsammen overflødige Forskud af Ærgrelser.

Og saa alle de Sorger og Bekymringer, man tager paa Forskud — — „Ja, endnu gaar det nok, men tænk blot, hvis —?" Furen tegner sig i Pande og om Mund, og Øjnenes Udtryk bliver grublende trist. Hvortil dog al denne Ængstelse? Sorger og Bekymringer skal nok komme af sig selv, dem skal vi ikke fremmane i vore Tanker!

Der er en Maade, hvorpaa man kan skaffe sig Glæde paa Forskud, og der skal man tage saa meget som muligt! Af alt det gode og skønne, man ser og yder og nyder, er Forventningens Glæde maaske den allerbedste. Men ogsaa her er Menneskene mærkværdige. Der synes de ikke at bryde sig om Forskud, der slger de; „Jeg tør slet ikke glæde mig paa Forhaand". — „Jeg tør ikke tro paa, at det vil gaa godt!"

Denne gamle Frygt for, at man gennem Glæden forud skulde kunne ødelægge en kommende Lykke, har ingen Berettigelse. — Selv om der ikke skulde blive noget af det, man har glædet sig til — ja, saa har man dog i alt Fald haft Glæden forud, været oplivet og glad ved Tanken, og det er dog ogsaa noget værd!

Derfor: tag ikke Ærgrelser, Sorger og Bekymringer paa Forskud, men hvor som helst der er den mindste Anledning til at tage Glæden, det lyse Syn, paa Forskud, — der skal man gøre det i fuldt Maal og tro og haabe det bedste.

Har vore Døtre for stor Frihed.

—o—

— Mon der findes noget andet Land i Verden, der indretter sig saa liberalt med sine unge Piger som Danmark? Er der nogen som helst Mening i at lade Børn paa 15—17 Aar eksperimentere med Livet og gøre Erfaringer paa egen Haand, skr. Marie Kjøller i „Rytterknægten".

I England deltager en ung Pige ikke i stor Selskabelighed, førend hun er 21, og i Frankrig har det gennem Generationer været Skik at gardere den unge Pige i en Klosterskole, indtil hun under sikker Ledsagelse gjorde sin Begyndelse i den store Verden. Dette er naturligvis helt til den anden Yderlighed. Men det er fuldkommen urimeligt med den Frihed, de purunge Piger har i Danmark. Læser man Spørgerubriken igennem i Dameblade, standser man Gang paa Gang ved de mærkeligste Spørgsmaal — om de kan gaa alene paa Kafe med en Herre, naar de er 15 Aar — om de maa kysse den Herre, der følger dem hjem — om de maa gaa med op paa hans Værelse osv. — Meget af det er vel nok kun Pjank og kan være harmløst, men det gør i gunstigste Fald de unge Piger underlig forjaskede.

Og ingen staar sig ved det.

Mænd ser og hører i Verden saa meget, som er alt andet end smukt De trænger til at se op til Kvinderne, og de gode Mænd vil intet hellere. Og de vil ogsaa kun til Hustru, til deres Børns Moder, have en god og ren og fin Kvinde, og de Ord, der siges om en ung Pige: „Ja, han holder nok af at more sig med hende, men han gifter sig nu ikke med hende", har saa evig Ret. For en forjasket ung Pige bryder ingen Mand sig om at have til Ægtefælle.

Peter Thorsen:

Vor Hjemstavn.

Den bornholmske Literatur er forøget med en ny Bog, der er trykt i Aakirkeby og udgivet af Bogh. Henry Andersen. Bogen dominerer ikke ved sin Størrelse, og den indeholder kun „spredte Skildringer fra Bornholms Sydland". Alligevel er det med Interesse at man gennemlæser den lille Bog, der er skrevet af en Bornholmer af Kærlighed til sin Hjemstavn.

— Forfatteren, en Husmand fra Smaalyngen i Pedersker, har fra sin tidligste Ungdom interesseret sig levende for sit Hjemlands Natur, Geologi, Akæologi, Oldtidsminder og Dialekt. I sin Fritid gennemstrejfede han Øen, for ved Selvsyn at sætte sig ind i Naturens Mysterier, eller han lærte Sprog, for ved Selvstudium at tilegne sig forøget Viden gennem svenske, tyske og engelske Skrifter. Hans glimrende Lokalkendskab gjorde ham efterhaanden til en kendt Mand og mange Forskere har søgt ham og faaet værdifulde Oplysninger. Hans Bogsamling indeholder mangt et videnskabeligt Værk og Hilsener, sendt af Erkendtlighed. Thorsen er nu en aldrende Mand, og det er hans første literære Værk, der nu foreligger. Hans Skildringer af Sydlandet bør læses af alle Bornholmere, der interesserer sig for deres Fødeø.

Spillekortenes Oprindelse.

I en Krønike fra 1131 berettes, at Korsfarerne bragte langagtige Smaatavler med sig til Europa, og at disse Tavler benyttedes til Lykkespil. Kineserne skal være Kortspillets Opfindere; men allerede for ca. 500 Aar siden fremstilledes de nu kendte Kortblade i Italien og blev Modeller for næsten alle de nu anvendte Typer af Spillekort.

Raad til vordende Talere.

Redaktør Larsen-Ledet har nylig i et Foredrag i N.I.O.G.T.s Lederkursus i Silkeborg givet vordende Talere en Vejledning, hvis Hovedtræk er følgende: Gnisten i en Tale dannes af 3 Substanser: Forstand, Følelse, Fantasi Talere skal — foruden at perfektionere sig i Talens Teknik — være med i det, han siger, være Manden bag Ordene, sætte sig grundigt ind i Emnet, tale tydeligt og distinkt og — naturligvis korrekt Dansk;

han maa ikke trætte med Tal — saavidt muligt bringe Aktualiteter — være forsigtig med de store Ord og — last not least — kun tale, naar han har noget at sige. Talens Tone skal endelig afpasses efter Publikums Niveau.

Statsanerkendte Sygekasser.

Ved Udgangen af 1930 var der her i Landet 1646 anerkendte Sygekasser med et samlet Antal ubemidlede, nydende Medlemmer paa 1,618,631 almindelige Syge og 26,192 kronisk Syge, ialt 1,644,823, hvilket betyder en Forøgelse paa 52,208, hvoraf 883 kronisk Syge, fra Aaret forud, formentlig hidrørende fra Indtægtsgrænsens Forhøjelse og Lovforslaget om Folkeforsikring. Statstilskudet var for 1930 ca. 10,7 Mill. Kr.

Arbejdernes Andel i Udbyttet.

Om dette aktuelle Spørgsmaal har Industriraadets Formand Direktør Dr. techn. C Overgaard, i et Interview bl a. udtalt, at Arbejderne allerede til en vis Grad har Andel i Udbyttet i Kraft af Lønnens Stigning i Forhold til den Dygtighed og Energi, hvormed de arbejder. Indenfor den danske Industri anvendes Akkordbetaling i udstrakt Grad, hvilket vil sige, at Lønnen reguleres i Forhold til Udbyttet af hver enkelts Arbejde. Der vilde intet være til Hinder for, at Arbejderne ved Hjælp af deres store Fonds blev Hovedaktionærer i de store Industriforetagender gennem Opkøb af Aktiemajoriteten, og for Industriproduktionen vilde det kun være en Fordel, om de Midler, der nu opsamles for at bekæmpe Industrien, blev anvendt til at finansiere den.

Den første danske Eksportvare.

Rav var den første danske Eksportvare og bragte os de første Kultursfremskridt. Fønikiske og græske Handelsmænd gjorde lange Opdagelsesrejser for at komme paa Spor efter dets egentlige Hjemland, men det er heroppe fra Norden, det kom dem i Hænde. Rav er forøvrigt det eneste ædle Mineral, der findes i dansk Jord.

Kæmpemæssigt Fortidsdyr.

I Peabody Museet ved Yale Universitet i U. S. A. har man udstillet Skelettet af et kæmpemæssigt Fortidsdyr, en Dinosaurus. Dyret har været næsten 70 Fod langt og 16 Fod højt og Skelettet vejer omkring 17 Tons. Det er utvivlsomt et af de største Dyr, der har levet i Verden, og Professor Richard Lull, som er Direktør for Museet, har anslaaet det til at have levet for 120 Mill. Aar siden. Da det var i Live, maa det have vejet mellem 37 og 40 Tons

Nyt satirisk Blad.

I Løbet af Oktober Kvartal vil der efter Forlydende udkomme et nyt illustreret Vittighedsblad med Navnet „Skræp", hvormed sigtes til Kong Vermunds hvasse Sværd, der gjorde hans Søn, Uffe hin Spages Navn udødeligt i Norden.

Sit Navn tro vil Bladet rette skarpe Slag mod Personer og Forhold, der provokerer Kritik og Satire. Bladet vil ikke mindst beskæftige sig med Politik, Stat og Kommune og skal sætte ind uden Personsanseelse i alle Tilfælde hvor Vid og Humor kan gøre Nytte ved Belysning af Latterlighed og andre Forhold, der kræver en skrap Pen.

Et Kæmpeorgel.

Bornholmeren, Orgelfabrikant M. P. Møller i Hagerstown bygger for Tiden paa et Kæmpeorgel, der skal opstilles i Raadhussalen i Philadelphia. Orglet bestaar af 100,000 Dele og af over 8000 Piber, hvoraf nogle er over 32 Fod høje. 500 Mand skal arbejde paa det i 9 Maaneder. Naar dette Kæmpeorgel er færdigt, skal dets Toner kunne høres over 2 Mil bort.

Vort Skolevæsen.

Som Fortsættelse af mine tidligere Artikler i „Nordbornholm" om ovenstaaende Emne skal jeg tillade mig at fremsætte et Skema over Fagmængde og Art samt Timefordelingen klassevis i hvert Fag, og endvidere en Beregning over det nødvendige Antal Lærerkræfter i en 9 Kl.s Fællesskole.

	7. Kl.	6	5	4	3	2 a	2 b	1 a	1 b	Ialt Timer
Religion	2	3	3	3	2	2	2	2	2	21
Dansk	6	7	7	7	7	7	7	7	7	62
Skrivning	1	2	2	2	3	3	3	3	3	22
Regning	5	4	5	5	5	5	5	3	3	40
Historie	3	3	3	2	2	1	1			15
Geografi	2	2	2	2	2	1	1			12
Naturhistorie	1	2	2	1						6
Naturlære	2	1								3
Sundhedslære	1									1
lagttagelse						1	1	2	2	6
Sang	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9
Tegning	2	2								4
Tysk	3	2								5
Engelsk	2	2	2							6
Haandarbejde	2	2	3	3	3	3	3	3	3	14
Gymnastik Dr.	2	2	3	3	3	3	3	3	3	14
do. Piger	2	2	2	2	2	2	2	2	2	10
	35	35	32	28	27	26	26	23	23	250

Naar en Sammentælling af underste Talrække paa tværs ikke stemmer med Sammentællingen af bageste Talrække paa langs, hidrører dette fra, at der i Gymnastik og Haandgerning for nogle Klassers vedkommende undervises 2 Klasser i samme Hold. Det samme Forhold indvirker paa Sammentællingen af Timetallet for hver enkelt Klasses vedkommende.

Efter Skemaet er der altsaa 250 ugentlige Undervisningstimer. Heraf besørger Overlæreren de 30 Til Rest bliver der 220. Deler man disse med de 6 nuværende fast ansatte Lærere, der hver for sig skal undervise 36 Timer ugentlig, bliver der 4 overskydende Timer, som kan besørges af Lærerne for en rimelig Ekstrabetaling.

Iøvrigt var det maaske en Overvejelse værd, om det ikke vilde være fornuftigt paa nuværende Tidspunkt at stryge det ene fremmede Sprog, f. Eks. Engelsk. I Hasle, hvor man allerede for omkr. 40 Aar siden var saa hypermoderne at indføre 2 fremmede Sprog, har man forlængst strøget det ene. Derved spares 6 Timer og meget Hjemmearbejde.

Dersom man nøjedes med at give de mindste Klasser 2 ugentlige Gymnastiktimer i Stedet for 3, vilde det sikkert ikke forstyrre vor Klodes tilmaalte Gang i sin Bane. H. P.

Olsker

Husmandsforeningens Produktudstilling blev om Lørdagen indhyllet i Regnvejr, men til Gengæld blev den om Søndagen begunstiget af det fine Vejr, saaledes at ca. 250 den Dag fik set Forsamlingshuset indvendig dekoreret paa en Maade og med Ting, som det ikke før har været, da denne nemlig var den første Udstilling af denne Art i Olsker. Efter at Konsulent Leerberg om Søndagen holdt et Foredrag og derefter gennemgik Fremgangsmaaden ved Bedømmelsen, foretoges Præmieuddelingen efter følgende Præmieliste.

Dommere for Roer var P. A. Thorsen, Jacob Jacobsen og Hans Jensen, og for Havesager, Frugt m. m. Konsulent Nielsen og Jacob Jacobsen.

Runkelroer, Kaalroer og Turnips: 1ste Pr. Julius Møller, Viggo Kjøller, Alfred Møller og Karl Jensen.

2 Pr. H. J. Nielsen, Karl Jensen, Hans Jensen, Julius Stenberg, Alfred Bager, Emil Mogensen.

3. Pr. Hans Kæmpe og Andreas Bohn.

Fodersukkerroer: 1. Pr. Alfred Møller, 3. Pr. H. J. Nielsen.

Sukkerroer: 2. Pr. Julius Møller og Charles Kjøller.

Guleroer: 1. Pr. H. J. Nielsen. 2. Pr. Kristian Kjøller.

Grøntsager: 1. Pr. Frk. Helene Andersen. 2. Pr. Julius Møller, Jens Frigaard, Poul Kjøller, 3 Pr. Hans Jensen og Gelius Kjøller

Frugt: 1. Pr. Dalegaard, Elmo Thorsen, Kristian Kjøller og Karl Andersen.

2. Pr. Hans Jensen og Anders Rasmussen.

Henkogning og syltet Frugt: 1. Pr. Fru Frigaard, Lærkelund og Fru Jensen, Skovsholm.

2. Pr. Fru. Kjøller, Kjøllermiude.

Følgende tilkendtes hædrende Omtale: For Haandarbejde: Frk. Ellen Kjøller, Pilegaard og Fru Eva Frigaard, Lærkelund.

For Dekorationer af forskellig Art: Frk. Helene Andersen, Gartner, Karl Andersen, og Gartner Lindgren, Tejn.

Udenfor Bedømmelse var udstillet Kartofler, Voks og Honning fra forskellige, samt Henkogning af Frugt og Grøntsager fra Fru Hansen, Husholdningsskolen. Desuden var udstillet Redskaber fra Husmændenes Maskinsalg, Frø fra Frøsalget i Roskilde, Tran fra Hasle Tranfabrik, Kunstgødning samt en Mænge Tavler og Tabeller over forskellige Ting i Landbruget m. m.

Udstillingsudvalget.

60 Aar.

Hotelejer Carl Jørgensen fylder i Dag 60 Aar. Født i Stubbekøbing kom han i 30 Aars Alderen til Bornholm og byggede 1905 det smukt beliggende Hotel „Sandvig," der efter gentagne Udvidelser nu fremtræder som et af de førende Hoteller paa Nordlandet. Hr Jørgensen har alle Dage været en virksom Natur, der ikke er gaaet af Vejen for store Opgaver.

Foruden Hotel „Sandvig" har han i en Aarrække ledet Hotel „Allinge" og „Stammershalde", været Formand for Østersøbadet og Direktør for Dampskibsselskabet „Østersøen". — Til Lykke!

Det første og det sidste Ord.

To Ting falder os Mennesker saa forfærdelig svært, uden at vi dog holder af at tilstaa det for os selv: at sige det første forsonede Ord, naar der er Udsigt til et spændt Forhold mellem os, vore nærmeste, vore Venner og Naboer, og — at undertrykke det sidste ærgelige, krænkende eller blot paastaaelige Ord.

I og for sig kun Ubetydeligheder, men dog ærligt tilkæmpende Smaasejre, som vi har vundet over os selv. For den kære Freds Skyld har vi overvundet os til at sige det første Ord og til at knibe Læberne sammen, før det sidste, det afgørende, ufredbringende Ord smutter over dem.

Smaa Sejre, ja, men vi har dog vundet det, at vi har givet vore nærmeste et lille Eksempel for Selvfornægtelse.

Salige er de fredsommelige.

At vise Ro over for en undergiven, der i ufornuftig Trods ved Minespil eller fjendtlig Tavshed udfordrer til det modsatte, synes kun at være en ringe Ting, men skaffer Husfred og Taknemmelighed hos den indbildsk krænkede, naar dennes opbrusende Følelse har lagt sig og vedkommende føler sig beskæmmet ved at være mødt med velgørende Ro, hvor Bebrejdelser eller Paamindelse var ventet og maaske fortjent. Og saadan paa tusind andre Maader, thi vi nedværdiger os aldrig ved at bære over og tilgive — tværtimod!

Salig er de fredsommelige — ja, hvilket Paradis var Jorden ikke, hvis alle fulgte disse Ord — hvis Menneske over for Menneske holdt Fred. (Fyns Tid).

Mod Lus paa Potteplanter.

Man sætter en stor Papirshætte over Planten og sprøjter med Flit op under Hætten. I Løbet af et Øjeblik er Planten, uden at have taget den mindste Skade, befriet for sine Plageaander.

Fra Kaffens Barndom.

Den første autentiske Beretning om Kaffe stammer fra Aaret 1587. Paa den Tid forfattede Araberen Iman Abd-el-Kader et Skrift, hvori han omtaler, at arabiske Teologer plejer at styrke sig paa Kaffe under deres Diskussioner „Denne Drik", siger han „holder Sindet friskt, betvinger Træthed og hjælper den Troende til med større Iver og Begejstring at forkynde Allahs Pris."

Banan contra Gulerod.

I Norge har Bondelagets nedenanførte Organ indledet en Kamp mod Bananer. Det er ikke Banan contra Bøf, men Banan contra Gulerod. Bananerne er dyre, Gulerødderne er billige. Gulerødderne er tillige norske. De indeholder ganske vist noget færre Kalorier, men dette opvejes langt af Billigheden. De er langt mere vitaminrige og indeholder mere Kalk til Neutralisering af skadelige Syrer i Legemet. Der opstilles en Tabel over Bananers og Gulerødders organiske Næring, Mineralstoffer og Vitaminer. Heraf ses, at Gulerødder i det mindste er ligesaa værdifulde som Bananer som Næringsmiddel.

Briketter med Frø til Udplantning.

International Skogplantningsmetode i Oslo har opfundet en Maskine til Fremstilling af Briketter for ovennævnte Formaal. Briketterne presses af Tørv el. lign., og Maskinen afleverer dem forsynet med et Hul paa et endeløst Transportbaand. Paa dette føres Briketterne først forbi en Anordning, hvor der fyldes Jord i Hullet, derpaa nedføres Frøet, og sluttelig dækkes Frøet af et tyndt Jordlag, hvorefter Briketterne hensættes til Spiring.

Lærredsflip der kan bruges i 3 Uger

uden at vaskes, er bragt i Handelen i Sverige af det hertil oprettede Wicekom-Aktiebolag. En ny, patenteret Stivematode gør dens Lærred næsten uimodtageligt for Smuds og Fugtighed.

En Stiftpistol.

Et nyt Værktøj i Form af en Pistol, der udskyder Stifter, er bragt i Handelen. Det er bl. a. praktisk til Anbringelse af Adressesedler paa Pakkasser, Faststiftning af Plakater, Stof paa Vægge og Møbler m. v. For Vinduesdekoratører, Tapetserere, Møbelpolstrere m. fl. maa det være en god Hjælp.

De Averterende

anmodes høfligst om at indsende vort Tilgodehavende for Annoncer paa tilsendte Indbetalingskort, Postkonto Nr. 14146, hvilket er den billigste og bekvemmeste Maade. Alle Indbetalingskortets 3 Dele maa være udfyldte ved Indbetalingen, men Deres Postbud vil være Dem behjælpelig hermed og modtage Beløbet + 5 Øre i Porto mod Kvittering paa Postbeviset.

Forlang Hasle Fodertran hos Deres Købmand eller Brugsforening.
Tlf. 21. → Hasle Fodertranfabrik.

ALLINGE **BRODERIER** ALLINGE

Endnu forefindes paa Lager en Del meget smukke Syting — baade paabegyndte og færdige. Ligeledes i Garn: Perlegarn, Quiska, Zephyr etc. **Priserne yderligere nedsat,** da alt skal sælges inden 15. December.

Nørregades Broderiforretning.

Hvorfor købe Tryksager

Indpakningspapir og Poser

hos omrejsende Agenter, der paa Grund af Rejseudgifter maa beregne større Avance paa en ringere Vare, og sælger denne paa Efterkrav og uden Garanti.

I Gornitzkas Bogtrykkeri, Allinge,

er De altid sikker paa at faa Deres Tryksager godt udført til den billigste Pris og saa vidt mulig omgaaende Levering, Telefon 74. Indpakningspapir, Økonomruller, Konvolutter & Poser til Fabrikspris.

Gør Deres Indkøb hos de Handlende, som averterer her i Bladet, derved støtter De os i vore Bestræbelser, for at faa Bladet udsendt i videre Kredse

Bornholms Spare- og Laanekasses
Afdeling i Allinge.
Kontortid 9—12 og 2—4.
Renten af Indskud er paa
3 Mdrs. Opsigelse 4,5 pCt. p. a.
Alm. Sparekassevilkaar 4 -

Avertissementer.

Betalingen for saadanne bliver for Landets Vedkommende almindeligvis opkrævet ved Posten en Maaned efter, at de har staaet i Bladet, og anmodes de averterende om venligst at indløse Postopkrævningerne ved Præsentationen af Postbudet. Gaar Postopkrævningen uindløst tilbage, giver det nemlig ekstra Arbejde ved Bogføringen og ved Udstedelse af ny Postopkrævning, ligesom de averterende selv faar en ekstra Udgift til Porto og den nye Postopkrævning

Wedela og Alsboe Skotøj

Bruue Herresko fra 8,50.
Herre Gummistøvler 13,50 med Garanti.
Mas er af flere Slags smukke Hjemmesko.
Sorte og røde Ridestøvler smaa Priser.

Allinge Fodtøjsmagasin

Biografen.

Søndag den 15. Kl. 8.

Solskinsøen.
En smuk Metro-Goldwyn Film i 9 Akter.
I Hovedrollen Roman Nowarre.

De to Musikanter.
Farce i 2 Akter m. Gøg og Gokke.

Andespil.

Olsker Husmandsforening afholder selskabelig Sammenkomst med **Andespil** i Forsamlingshuset Lørdag den 21. Nov. Kl. 7,30.

Der bortspilles **gratis en Hane** i første Omgang, derefter **2 Gæs og 8 Ænder**.

NB. Foreningens aarlige Klipning til Juletræ foretages samme Sted Mandag den 16. ds. Kl. 7 — hvortil indbydes.

Nye Deltagere til Syforeningen er velkomne.

Bestyrelsen.

Ved De,

at den gode, varme **Hjemmesko** faas fra 2,95 i Skotøjsforretningen

CENTRAL

Bernhard Larsen. Tlf. 107.
NB. Klædesko haves paa Lager.

---

3 Vær. Lejlighed

med Kvistværelse er til Leje 1ste December i Allinge.

P. Pedersen.

---

4 Ugers Grise

sælges. Hans Holm. Brovang.

Statsanstalten for Livsforsikring.
Billige Præmier. — Stor Bonus.
Kontortid: $12^1/_2$—$1^1/_2$, $5^1/_2$—$7^1/_2$ Eftm.
Transen Holm, Havnegade, Allinge.

Andespil!

Rø Ungdomsforening afholder Andespil paa **Rø Afholdshotel** Søndag den 15. ds. Kl. 7,30 pr.

Der bortspilles 10 Ænder.

Efter Andespillet Bal for Foreningens Medlemmer.

Husmandsforeningen indbydes.

Olsker.

Kommune- og Hjælpekasseregnskaberne ligger til Eftersyn i Forsamlingshuset fra den 16.—30. November.

Sogneraadet.

---

14 Kreds.

Gymnastikken begynder i **Olsker Forsamlingshus, Tirsdag** den 17. ds. Drenge Kl 6,30 Tale Kl. 7,30

Onsdag den 18, Mænd Kl 6,30, Piger Kl 7.30

Generalforsamling Tirsdag den 24. Kl. 8.

PØLSER.

Medisterpölser	**60**	**Øre Halvkilo**
Lungepølse	**30**	—
Sylte	**50**	—
Knækpølser	**8**	**Øre Stk.**
Fars	**50**	**Øre Halvkilo**

Ved Køb af $1^1/_2$ kg Fars 1,25 Ø.
Prøv min hjemmelavede
Rullepölse 1 Kr. Halvkilo.

W. Rømers Kødudsalg.
Tlf. Allinge 118.

Good Templar Syforeningen

afholder Bortsalg paa Forsamlingshuset Hammershus **Fredag** den 20. November Kl. 8.

Alle er velkommen.

Uldgarn.

Det store Udvalg i Uldgarn finder De i MAGASIN DU NORD.

Vi har nu paa Lager en Mængde nye og moderne Farver i

Pullovergarn
Golfgarn
Tæppegarn
Evagarn
Zefyr-Perlegarn
Embroidérygarn
Babygarn
Meleret Strømpegarn.

Vore hvide Uldgarner krymper ikke - og bliver ikke gult i Vask.

Vigognegarn er paa Lager i forskellige Numre.

Svært kulørt **Perlesilke** haves i en Masse smukke Farver.

Sort og **graat Uldgarn** fra **5,50** pr. **kg.**

Se vore Vinduer.

Viktor Plank
Allinge.

LEGAT.

3 Portioner a 100 Kr. af **Poul Peter Møller** og Hustru **Annine Møller, f. Kofoeds JULE-LEGAT** er ledige og kan søges af gamle, værdige trængende i Allinge-Sandvig Kommune. Skriftlig Ansøgning med Oplysning om Alder og andre Forhold, der kan være bestemmende for Legatets Tildeling, bedes indsendt til Sparekassebest. **Ridder**, Allinge inden den 15. ds.

Personlig Henvendelse frabedes.

Se Vinduet
Fredag og Lørdag.
Bemærk Priserne.
G. Jørgensens Slagterfor.

Broderi Paategning

besørges som hidtil. Paabegyndte og færdige Arbejder leveres paa Bestilling.

Hedvig Marckmann, Hasle.

Nu er Tiden inde

til at bestille

Fotografier til Julen.

Godt Lys er Betingelsen for en god Plade. Optagelser derfor bedst midt paa Dagen.

Aabent Søndage fra 10—3.

Fotograf Alfred Kjøller.
Tlf. 4.

Min
Barber- & Frisørforretn.
anbefales
H. C. Koefoed, Hasle.
Torvet.
Moderne Dameklipning.

Intet Blad træffer Deres Kundekreds bedre end Nordbornholm!

POUL NIELSEN
Autovognmand.
Nørreg. Tlf. 145. Allinge
Lukket 4—5 Pers. Bil.

HOLMBLADS SPILLEKORT.

Marckmanns Bog- og Bladhandel, Hasle.
Husk at glæde Børnene med et Brev Glansbilleder til 5 eller 10 Øre

---

Hjemmelavet Paalæg, Fars, Sylte, Medister- og Lungepølse.
Varm Blodbudding hver Fredag Middag.
A. Lyster, Hasle. Telefon 74.

Oprømningsudsalg
i Hasle Boghandel

begynder **Mandag den 15. November**. Enestaaende Lejlighed til fordelagtigt Indkøb af Julegaver.

Vort Lager af **Lædervarer, Brevpapir, Spil, Legetøj, Keramik, Skrivetøjer, Rammer** og **Fotoalbum, Billeder**, indrammede og uindrammede, realiseres til **under Halvdelen af Værdien.**

Se Vinduerne.

Billigt Kød og Flæsk.

I denne Uge sælges Kød og Flæsk fra mit Slagteri og min Vogn til meget smaa Priser.

Prima ungt Oksekød fra	**20**	**Øre pr. Halvkilo.**
Fine Kalvestege	**45**	— —
Flæskestege	**40**	— —

Tlf. Allinge 118. **W. Rømers Kødudsalg.**

Fragtruten Sandvig-Allinge-Olsker-Rutsker-Hasle-Rønne.

Da jeg har overtaget Ruten af Hr. H. Truelsen, bedes De ringe til Tlf. Allinge 137. Pakker fra Hasle til Allinge bedes indbragt hos Kartoffelhdl. Nielsen.

Haabende paa de ærede Kunders Velvilje.

Ærbødigst **J. Johansen.**

Briller.

Største Udvalg i moderne Briller, Brilleetuier og Læseglas hos

Conrad Hansen
URMAGER & GULDSMED.
Allinge Tlf. 140.
Lægerecept expederes omg.

Vi sender Dem Nordbornholm
hver Uge!
Husk derfor paa os, naar De har et eller andet at avertere.

Kofoed & Mortensens Byggeforretning

Ligtøj og Ligsenge. **Ligkistelager.** Ordning af Begravelser

Telefoner 77 og 79.

Møllers Bogbinderi

Tlf. 865. **Chr. Dideriksen, Rønne.** Tlf. 865
Indbinding af Bøger. — Protokolfabrik. - Papirvarer.
I. Kl. Arbejde. — Rimelige Priser. — Hurtig Levering.
Leverandør til Biblioteker, Foreninger og Øens største Forbrugere.

Al Slags Lastkørsel

samt Transport af Svin til Slagteriet besørges gerne.
Tlf. Rutsker 20 x. **H. A. Jensen, Vang.**

Slagteriets Udsalg paa Lindeplads

anbefaler sig med fersk og røget **Flæsk, Mørbrad** og **Karbonade** hjemmelavet **Fars, Medister, Sylte, Leverpostej og Lungepølse**. Alt i **Paalæg** og **Konserves**.

Friske **Slagterivarer** Onsdag og Fredag.

Johanne Hansen Tlf. 45.

Efteraarsvarerne

er nu hjemkomne. Stort og smukt Udvalg, saavel i Habit- som Frakkestoffer.

De finder altid den Vare, De søger i

C. Josefsens Skræderforretning.

Tlf. Allinge 28.

BRØDRENE ANKER, HASLE
JERNSTØBERI & MASKINFABRIK.
Ajlepumper - Vandpumper - Varmtvands-Anlæg,

HASLE

Annoncer kan indleveres og betales til vor Repr. i Hasle: Bog- og Bladhandler Marckmann.

Aktieselskabet
Hasle Bank
modtager Indskud paa Indlaansbog og Folio, Terminsydelser til Kreditforeninger, ordner Kreditlaan m. m.

Elegante Visitkort
50 Stk. med Navn 2 Kr.
TAKKEKORT billigst.
Allinge Bogtrykkeri.

Et Parti Dame-, Herre-, Børne-
Gummistøvler
sælges med 20 pCt. Rabat.
C. Larsen, Vestergade.

Hjemmeslagtning
udføres probert.
Slagter Rømer, Allinge.

Tomme Øltræer

bedes returneret fra Høst og Tærskning, samt fra sidste Jul og forrige Tærskning.

Allinge Bryggeri.

Varm Blodpølse
faas hver Onsdag Middag hos
Slagter Anker, Tein.

Olsker Sygekasse.

Medlemmerne erindres om, at Kontigentet maa betales rettidig for at Retten til Hjælp fra Kassen ikke skal fortabes. 2 Kvatalers Restance vil medføre, at Lægen ikke kan benyttes paa Kassens Regning. Berigtigelse maa ske af Kvitteringsbøgerne, der skal forevises Lægen, naar han benyttes.

Bestyrelsen.

Al Kreatur- og Lastkørsel
samt Personkørsel udføres med 14 Pers. Charabanc.
Vognm. Chr. Thorsen,
Tlf. Hasle 46 u.

Grønne Ærter

Prisen paa Husholdningsærter i Daaser med og uden Carotter er betydelig nedsat.

J. B. Larsen.

Al Last- og Personkørsel
udføres med min lukkede 13—14 Personers Bil til billige Priser.
Tlf. Allinge 72. **Aage Jørgensen.**

Varm
Blodpølse
hver Fredag.
Victualieforretningen,
Tlf. 45. Lindeplads.

Al Slags Lastkørsel
samt Svin til Slagteriet besørges billigt. Tlf. Rø 57 x.
Hans Hansen. Brøddegaard.

Overretssagfører
Jac. Jensen.
Inkassationer, Ejendomshandler. Dokumentskrivning, Dødsbobehandling m. v.
Kontor i Allinge:
(Bogtrykker Gornitzkas Ejendom).
Træffes personlig hver Fredag Kl. 11-1.

Forretningskonvolutter
sælges med Firma for kun 8 Kr. pr. Mille.
Allinge Bogtrykkeri.

Hammershus Birks Historie.

—o—

Værket producerer aarlig cirka 100,000 Tons Skærver, heraf er de 0,000 Tons finere Grussorter til Overfladebehandling af Landeveje. Desuden produceres 20—25,000 m² Chaussesten og 500 m³ færdigtilhugget Bygningsgranit. Firmaet beskæftiger gennemsnitlig 110 Arbejdere — foruden Funktionærer.

Mange dygtige stedlige Stenhuggere søger nu et kummerligt Udkomme ved at arrangere sig med en eller anden Ejer af en Klippeknold, der stikker sin ærværdige, graanede Isse op af Jorden mellem Lyng- og Enebuske. Han sprænger og flækker i Klippen, indtil han arbejder sig fast i Ros, som det ikke kan betale sig for ham at fjerne, hvorefter han udser sig et andet Offer andetsteds. Resultatet bliver, at snart alle Egnens smukke Klippepartier ødelægges. Naar Hammeren nu alligevel ikke kunde reddes, hvorfor saa ikke samle og indskrænke Ødelæggelsens Vedderstyggelighed til dette Sted?

Da mange af Hammerens gamle Stednavne staar i Fare for at gaa i Glemme, skal de, der endnu kan erindres, nævnes her.

De stejle Klippesider, der fra „Sænebugten" (tidligere stavet „Seene") strækker sig langs Havet mod Nordvest og danner Hammerens vestlige Grænse hedder „Hammer-Klevene". „Sænemeder" ved Hammersøens Vestende er nu omtrent bortsprængt. Nordligere adskilles denne Højde af „Sænedalen" med et Par Smaadamme, „Potten" og „Sleven" samt den noget større „gamle Dam" fra „Stejlebjerg", hvor det gamle Fyrtaarn laa. Igen noget nordvestligere, „Kælderbakken" overfor „Sandbækrenden" ud til Havet. Denne Rende fortsættes i „Lindesdal", som gaar tværs over Hammeren og skiller det omtalte Plateau fra „Ørnebjerg", hvor Hovedfyret nu ligger. I Lindesdal laa i sin Tid ifølge Sagnet Lindormen, som aarlig krævede sin Jomfru og iøvrigt fortrædigede Folk paa anden Vis. Man kom omsider Uhyret til Livs ved at afbrænde Skoven omkring den. Ørnebjerg og det noget nordligere „Engebjerg" begrænses mod Øst af „Ørnesandet", der munder ud i Havet: „Ørnevigen". Noget Vest herfor ligger Klippeformationen „Kælderhalsen" og „Stærke Oles Beskærmelse". Midt for Hammersøen ligger „Høje Meder", hvor Splitflaget nu vajer til Minde om, at Hammeren atter er dansk. Østligere langs Sletten „Brunekul", „Grønnerende", „Sahlrenden"(?) og „Kokleven". Dette Højdedrag adskilles af det lavere Engdrag, „Svartedynerne", og „Tidselsletten" der mod Øst afsluttes i den smukke „Gastarenden" (Gast-Spøgelse) med Radiumkilden. Nordvest for denne Sænkning ligger „Hjortebjerg" og Klinten", hvilken sidste ved „Hammerga" bet" adskilles fra „Nordre Hammer", hvor i sin Tid var Baunehøj, Nationalvagtbod og en kgl. Majestæts Flagstang. Mellem Hjortebjerg og Ørnevig ligger „Skrædderdammen" og en Klippe kaldet „Prædikestolen". Tæt Nord for Salomons Kapel ligger „Tingbakken". Fra Ørnevig langs Kysten findes følgende Navne: Guldkilden, Hæstevig el. -kaas, eller Melkaasen, Kapellehavnen, Krogkaashavnen, Finnenakke, Finnehullet, Talgkaas, Dødningeskæret, Almensvig, Skiderevig, Hammerodde el. Sandhammeren, Vragvigen, Davidspynten (efter en Stranding i Stormfloden 1872 af et Skib „David". Senere strandede Dampskibet „Davidsen" omtrent samme Sted). Udfor Badehuset: lange Hald, i Sandvigbugten en stor Sten: „Spro". Bugtens sydlige Begrænsning: „gule Hald". I Hammersøen en Sten kaldet „Vasaklippen".

Siden Skoven paa Hammeren forsvandt, har Byernes Kvæg og Faar hindret en ny Skov i at vokse op, og Omraadet ligger nu i sin Goldhed som en underlig Kontrast til det øvrige saa frodige og frugtbare Bornholm. Det er storslaaet og smukt, som det er, det skal vel indrømmes, men smukkere vilde Hammeren sikkert være, om den hist og her smykkedes og lunedes af nogen Bevoksning. De store Linier vilde ikke derved gaa tabt, det skal de nøgne Klippehalde og den skarpe Vind nok sørge for. Nogl indvender herimod, at Hammeren bør henligge, som den er, som et Stykke Urnatur. Nuvel — dens Natur er jo netop at være skovklædt, og kun Menneskene har hindret den i at være det.

For en Del Aar siden ophørte Faarene at komme der, og alt nu ser man hist og her Smaatræer vokse op mellem Lyngen. Om Hundrede Aar vil der atter være Skov, hvis det da ikke forhindres. Hvorfor ikke hjælpe lidt paa Naturen, saa det kan ske lidt hurtigere? Hammeren vilde utvivlsomt vinde ved det.

Hammersøen.

Denne Søs Overflade maaler ca. 10 ha. (største Dybde 13 m.) og er Bornholms største Indsø; Søens Overflade ligger ca. 8 m. over Havets, den ejes af Staten og har sikkert aldrig været i nogen andens Eje.

Da Hammershus var i Brug, har man herfra drevet nogen Fiskeri i Søen; men dette har næppe været af synderlig Værdi. I Vicekommandanternes Tid havde disse Fiskeriretten, som siden gik over til de egentlige Kommandanter, som endnu besidder den.

Da der i 1840-erne blev Tale om, at Staten skulde sælge Slotslyngen, kom ogsaa det Spørgsmaal frem, om det vilde være naturligt, at Staten tillige solgte Kommandantens Fiskeriret over Hammersøen. Om dette Spørgsmaal blev der imidlertid fra Statens Side gjort den Betragtning gældende, at da Søen særlig egner sig til et Havneanlæg og derfor mulig kan blive af stor Vigtighed for det offentlige, saa bør der ikke skabes en saadan Hindring herfor, som et Bortsalg vilde betyde, hvorfor der kun bør være Tale om en Bortforpagtning paa Aaremaal. Kommandantskabet beholdt derfor omtalte Ret og har senere til Tider bortlejet denne aarsvis for en ringe Afgift. (Bulmer Bornh. Saml. V. Bind).

Tanken om at omdanne Hammersøen til Havn ved til begge Sider at sætte den i Forbindelse med Havet, har været fremme flere Gange i Tidernes Løb; men er hver Gang strandet, væsentlig paa Grund af de dermed forbundne store Omkostninger.

Fra Søens østlige Ende og over „Sandvigsletten" er der gennem en Rende Afløb fra Søen til Havet. Denne Rende maa dog jævnlig holdes aaben ad kunstig Vej, da den ustandselig stoppes af Sandet, som Søen skyller op. Renden løb tidligere midt igennem Sletten, men efter at Arbejderboligerne ved Osandet („Sandlinien") byggedes, lagdes den længere mod Syd i Byskellet, som skiller Hammeromraadet fra Byen.

I Forbindelse med dette Afløb var der i sin Tid en Aalekiste midt paa Sletten.

Oprindelig var Sletten lavere og Hammersøen dybere (i hvert Fald i den østlige Ende), men Fiyvesandet fra Stranden forandrede (ca. 1800?) dette Forhold.

Et Spadestik under Slettens Overflade støder man paa Tørvelag, som i sin Tid har været gjort til Genstand for Udnyttelse.

Langs Hammersøens sydlige Bred løber en smuk Vej langs Foden af „Sjøljerne". I 1906 opførtes her Hotel „Hammersø".

Hammershus Birketings Protokol:

Den 3 Aug. 1767 anklager Vicekommandanten Jørgen Wefstsen Schou, Slotsvangegaard, for at have fisket i Hammersøen, hvilke giver Anledning til adskillige interessante Oplysninger.

Wefst Jensen, som nu er 63 Aar gammel, har altid fisket der uhindret og hævder at tidligere Fæstere af Slotsvangen har brugt Hammersøen, ligesom Allinge-Sandvigboerne i lange Tider har gjort det uden Dølgsmaal og uden Paatale og Paaanke i nogen Maade. Paa den anden Side hævdes det, at Vicekommandanterne. da de boede paa Slottet, tillagde sig Fiskeriet. Disse var; Bruno Ambschof, Hersnak, Tomsen og Cronenberg, som var den sidste, der boede der.

Vicekom. Barthels lod i sin Tid Haandlangere paa Slottet grave en Rende i Bækken mellem Søen og Havet og lavede en Aalekiste paa „Hammersletten", der hvor kgl. Majestæts Ammunitionshus nu (1767) staar. (Der hvor „Langelinie" nu — 1931 — staar). En anden Tid opmaaltes Sletten af 2 Officerer, der var indlogerede i lang Tid hos Wefst Jensen, med det Formaal at anlægge Orlogshavn i Hammersøen. Borgerne havde ogsaa engang gravet en dyb Rende til Havet for at bortlede Vandet af Hensyn til Tørvegravning i den østre Ende af Søen, hvor der er gravet Kuletørv adskillige Aar.

Sagen endte med, at Vicekommandanterne fik tilkendt Fiskeriet, der dog vistnok var ganske ubetydeligt.

Fæstningen Sandvigs Krigshistorie.

Læserne studser maaske ved Overskriften? Har Sandvig været en Fæstning? Ja, Spørgsmaalet om det nu ogsaa var rigtigt at give den denne Betegnelse har ogsaa tidligere været betvivlet, men dette viser kun, at Sandvig virkelig i sin Tid har været kaldt og betragtet som en saadan.

Reesens danske Atlas (skrevet ca. 1671) S. 28: „Der er 2 Borge: Sandwick og Hammershus. Sandwick gøres af nogle ikke til en Borg, men en lille lKøbstad eller Flække . . . . foruden disse Slotte har der her paa Øen fordum været andre Steder, som var befæstede med Mure . . . .

At Sandvig har været befæstet med Mure viser et gammelt Rids i Rigsarkivet, hvor der paa de Steder, hvor Skanserne nu ligger, er anført Kampestensværker med Skydeskaar. Iøvrigt kan den fortløbende Række af Skanser og Batterier, der strakte sig langs hele Bugten med bagved liggende Ammunitions- og Vagthuse vel ogsaa berettige til Betegnelsen: Fæstning.

Paa Bornholm er en til Landgang egnet Fladstrand sjælden. En af disse faa er Sandvigbugten, hvorfor det maa antages, at den selv i de ældste Tider — Vikingetiden — har været stærkt benyttet saavel af Ven som Fjende, og som Følge deraf meget tidlig er blevet forsynet med Forsvarsværker. Ved Hammershus' Anlæggelse har Stedet som eneste nærliggende Landingssted for en Fjende (Sænebugten laa for nær Slottet hertil) faaet en betydelig forøget Betydning. I alle de Tilfælde, hvor de danske Konger i Bispetiden har angrebet Slottet, maa Landsætningen af Angrebstropper sikkert være foregaaet i Sandvig. Da Lybækkerne ca. 1520 og Svenskerne i 1645 erobrede Slottet ligeledes; men da dette og andet er omtalt under Slottets Historie, skal der her kun omtaler de Tilfælde, hvor Anslagene ikke naaede videre. Dette skete sikkert Gang paa Gang i Lybækkertiden, hvor den tapre og dygtige lybske Høvedsmand Schweder Kettingh anførte Bornholmerne mod den fælles Fjende, Svenskerne. Paa hans Tid var der i hvert Fald sikkert Skanser og Batterier, hvorfra han med sine Kartover, Falkonetter og Hagebøsser langede til de fjendtlige Skibe og Baade, naar de kom nær nok til det. Flere af de Episoder, han omtaler i sine Beretninger, er utvivlsomt foregaaet her, og Sandvigboerne har da været med i den gruopvækkende Maade, Krigen da førtes paa. De har set deres Krigsfællers brændte Indvolde og Maver drive ind paa Stranden og har da med deres Fører oprigtigt svoret paa lige Vis at opbrænde Svenskernes Maver (se S. 59).

Den ældste kendte direkte Omtale af Skanserne paa Bornholm er fra 1605 og 1611, da Chr. IV skrev til Bornholmerne, at de, om Sørøverne kom nær, skulde lange til dem med grovt Skyts, og alvorligen befaler Indvaanerne at færdiggøre „Warderne, som aff gammel thid haffuer verritt holden der paa Landet."

Skovgaard, Bornholms Saga S. 25;

Aar 1645 den 26. Februar viste 2 svenske Orlogsmænd sig ved Hammeren og vilde der have gjort Landgang, men de bleve afviste af de virksomt brugte Strandbatterier og de hastigt fremrykkende Sognestykker (Feltartilleri) med flere Tropper, og søgte ud fra Land.

Der er ellers herom et gammelt Sagn paa Borringholm, at Svenskerne bleve redde ved at se de talrigt fremrykkende eller ligesom fremmyldrende Tropper, og saasom de paa et Sted have set 9 Kompagnier med Estandarter og Faner, hvor der i Virkeligheden kuns var 2, saa maa de 7 Kompagnier, som Svenskerne saa, men Borringholmerne ikke, med flere andre Tropper længere bagved have været de berømte Underjordsfolk som kom deres overjordiske Landsmænd til Hjælp.

Rasmus Ravn meddeler i sin Borringholmske Krønike, at der 11. Marts 1646 ankom 2 svenske Skibe og en Skude mod Natten under Sandvig norden for Slottet og vilde sig snigende paa Landet indgive; men da Vagten hidsede dennem de blaa Mørder og Jernrotter paa, lode de hasteligen ad Søen henstaa.

Angaaende den særdeles snilde og raadsnare Maade, hvorpaa Jens Koefoed efter Opstanden 1658 fik lokket en svensk Undsættelsesstyrke i Land og tog den til Fange. (Se S. 82), skal i det følgende anføres, hvad Kildeskrifterne beretter herom, nemlig Slutningen af Jens Koefoeds Relation (Beretning) og et Uddrag af den svenske Beretning om Opstanden.

Den 27. — tredie Juledag — kom en svensk Gallioth fra Skaane — kaldet Spees — og fyrede med 2 Skud nedenfor Slottet, hvilket jeg lod besvare med 2 Kanonskud. Jeg red derefter til Sandvig, hvor nævnte Gallioth havde lagt sig for Anker og sendte 2 Mand ud i en Baad, som skulde spørge, om der var nogle svenske Officerer ombord, og om de havde nogle Breve til Printzenskiold, saa skulde de straks komme i Land og tage Brevene med sig.

Med samme Baad kom om Aftenen en Kaptajn, hvis Folk laa paa Slottet. Han havde været i Skaane med de Folk her fra Landet, som var udskrevet til Baadsfolk. Sammen med ham kom ogsaa en Ritmester Gustav Hart. Denne havde ingen Breve med, men kun en Styrkeliste over det Kompagni, som han havde med sig paa Galliothen.

Jeg førte straks om Natten bemeldte Ritmester og Kaptajn Niels Holm til Hr Pouls, hvor Kaptajn Niels Gommeløs og Jens Larsen Risom befandt sig og afleverede Fangerne til dem; de tog dem med sig til Hasle, hvor Jens Larsen tog dem i Forvaring.

Jeg red saa igen tilbage til Sandvig og bestilte tidlig om Morgenen fire Baade, der skulde ro til Galliothen, og beordrede Prammanden Claus Hansen og hans Kammerater til at befale Skipperen og Styrmanden til at komme i Land for at se, hvilket Sted, Rytteriet med deres Heste bedst kunde komme i Land uden Skade for Galliothen, hvilket ogsaa blev efterkommet.

De fire Baade blev nu sendt ud med Befaling til Løjtnanten, som endnu var paa Galliothen, at Rytterne skulde komme i Land med disse Baade efter Befaling af deres Ritmester og Printzenskiold, for at Galliothen lettere kunde komme paa Land naar de ikke var i Vejen. Der kom lidt efter lidt omtrent 30 Mand i Land, da der i hver Baad ikke kunde være mere end 2 eller højst 3. — I den sidste var Fanesmeden.

Men nu vilde der ikke komme flere i Land, før Løjtnanten, der var paa Galliothen, fik Ordre af sin Ritmester. Jeg sendte da straks Bud i Ritmesterens Navn, at han straks skulde komme i Land og være hans Gæst til Frokost, hvilket han ogsaa efterkom. Men han havde givet sine Korporaler, der var blevet tilbage paa Galliothen, Ordre til, at der ikke maatte komme flere i Land, førend han havde givet et Tegn. Dette Tegn vilde han ikke fortælle. Jeg truede ham haardt med at henrette ham, hvis han ikke bekendte, paa hvilken Maade, man kunde faa dem, der endnu var paa Galliothen, i Land, hvilket han tilsidst gjorde og gav mig sin Kniv, som jeg gav dem, der roede der ud. Derefter kom de efterhaanden i Land, med Undtagelse af 4 Ryttere, som skulde passe paa Hestene paa Galliothen.

Jeg sendte saa de fire Baade ud med 3 Personer i hver og med skjulte Geværer og med deres egen Styrmand i en af dem, for at de ikke skulde fatte Mistanke ombord. De erobrede ogsaa Calliothen, saaledes som det var dem befalet og sendte de fire Svenskere i Land, og Danskerne blev paa Skibet.

Da alle Svenskerne var i Land, kom ogsaa Prammanden Claus Hansen i Land og vilde have Ordre til, hvorledes han skulde forholde sig med Galliothen. Jeg tog straks med ham og nogle Folk derud og Prammanden og 9 andre Personer blev beordret til at bringe Galliothen til den bedste Havn her i Landet, hvor Hestene uden Skade kunde udskibes og komme i Land, hvilket ogsaa skete, idet de sejlede fra Sandvig til Reden ved Rønne og udskibede Hestene. Galliothen blev liggende, indtil Øvrigheden kom her til Landet fra vor allernaadigste Herre og Konge. Dette var Peder Jensen i Hans Majestæts Navn.

Dagen derpaa, den 29. December tog Claus Cames en temmelig stærk Vagt af vore Folk med sig og førte alle Fangerne til Rønne, hvilket var det bedste Sted at have dem, og der maatte de blive saa længe, indtil de kunde blive oversendt til Hans kgl. Majestæt med den hollandske Flaade, som havde ført vore Folk her til Landet.

Jeg begav mig saa tilbage til Fæstningen og havde Kommandoen over denne til den 18. Januari 1659, da jeg fik Ordre af Hr. Kommandant Obrist Michel Eichstein til at følge den svenske Lensmand Printzenskiolds Frue fra Slottet til Rønne, hvilken Befaling jeg ogsaa straks efterkom.

Jeg forlangte af hende et Bevis paa, hvorledes jeg paa Hans Majestæt Kongens Vegne havde forholdt mig overfor hende og de svenske Folk i den Tid, de havde været paa Slottet efter at det var blevet overgivet til os danske hvilket Bevis jeg ogsaa fik.

At dette er sket og passeret saaledes, da Landet Borringholm blev erobret fra Svenskerne, og indtil Kommandant Obrist Michel Eichstein kom her til Landet, og at det er gaaet til, saaledes som det her sandfærdigen er beskrevet attesteres.

Jens Koefod.

Den svenske Beretning: „ . . . imidlertid ankom Galioten Spes med Rytterne, og naar han skød Eders kgl. Majestæts Løsen, havde de og svaret med 2 Skud fra Slottet, og derpaa straks sendt tvende Færgemænd ud til Bojerten, fordrende paa Printzenskjolds Vegne til sig i Land Ritmesteren med Capt. Holm, som var i samme Følge. Men da netop en stærk Storm opkom, maatte Gallioten gaa til Søs igen og atter næste Morgen komme igen til samme Sted, hvor da samme Baad kom ud igen og havde hentet de øvrige Officerer med Skipperen og Styrmanden i Land og paa Sidstningen alt Baadsfolket, løbende med Bojerten og Hestene til Rønne, der og samme Bojert endnu er beliggende. Officererne med Skipperen og Styrmanden havde de fængslet og de gemene Ryttere inddrevet udi Raadhuskælderen i Rønne, stillende tvende Stykker ladede med Skraa, for med dem at skyde dem ihjel. Men Jøns Kofot har været saa bigot, at han havde sendt Bud efter Provsten Hr. Jøns i Rønne at meddele dem først Sakramentet, og endog denne havde været med i samme Værk, saasom Landshøvdingen havde talt hannem noget hordt til, fordi han lidt i Forvejen havde offentlig paa Prædikestolen bedet for Kongen af Danmark, har han alligevel ladet sig overtale til at gaa i Forbøn og skaffe disse gemene ved Livet . . . . "

Fortsættes.

K. E. S. Koefoed.